

**ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ НЕМАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ:
РОЛЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ****ENFORCEMENT OF NON-PROPERTY DECISIONS:
THE ROLE OF JUDICIAL CONTROL AND PRIVATE EXECUTORS**

Кракан Р.О., аспірант кафедри
цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Мельниченко А.В., аспірантка кафедри
цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Лукашевич Г.О., аспірант кафедри
цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглядається особливості виконання рішень немайнового характеру, які передбачають виконання певних дій або утримання від них, що ускладнює процес їх примусового виконання порівняно з рішеннями майнового характеру. Немайнові рішення часто стикаються з проблемою опору боржників, оскільки їх виконання не може бути забезпечене шляхом простого вилучення майна або коштів.

Особлива увага приділена ролі приватних виконавців у забезпеченні ефективного виконання таких рішень. Приватні виконавці, завдяки своїй гнучкості, мотивації та можливості оперативного реагування, можуть значно підвищити результативність виконання рішень немайнового характеру. Вони надають індивідуалізований підхід до кожної справи, що дозволяє швидше і ефективніше досягати виконання судових рішень.

Крім того, розглянуто важливість судового контролю у виконанні рішень немайнового характеру. Суд здійснює нагляд за законністю дій виконавців, забезпечуючи захист прав сторін та накладаючи санкції на боржників, які ухиляються від виконання своїх зобов'язань. Судовий контроль є критичним для забезпечення справедливості та ефективності виконання таких рішень.

У статті аналізуються проблеми правового регулювання виконавчого процесу в Україні, зокрема недосконалість механізмів контролю та примусу щодо виконання рішень немайнового характеру. Автори пропонують низку рекомендацій, серед яких розширення повноважень приватних виконавців, удосконалення системи судового контролю та посилення санкцій за невиконання судових рішень.

Висновки підкреслюють необхідність реформування українського законодавства у сфері примусового виконання рішень немайнового характеру. Це сприятиме підвищенню ефективності виконавчого процесу, зміцненню довіри до судової системи та забезпеченню дотримання правопорядку.

Ключові слова: виконавчий процес, примусове виконання рішень, виконання рішень немайнового характеру, роль судового контролю при виконанні рішень, роль приватних виконавців при виконанні рішень.

The article considers the peculiarities of the execution of decisions of a non-property nature, which involve the performance of certain actions or refraining from them, which complicates the process of their enforcement compared to decisions of a property nature. Non-property judgments often face the problem of debtors' resistance, as their execution cannot be ensured by simple seizure of property or funds.

Special attention is paid to the role of private executors in ensuring the effective implementation of such decisions. Private executors, thanks to their flexibility, motivation and ability to respond quickly, can significantly increase the effectiveness of non-property decisions. They provide an individualized approach to each case, which allows faster and more efficient execution of court decisions.

In addition, the importance of judicial control in the execution of decisions of a non-property nature is considered. The court supervises the legality of the actions of executors, ensuring the protection of the rights of the parties and imposing sanctions on debtors who avoid fulfilling their obligations. Judicial review is critical to ensure the fairness and effectiveness of such decisions.

The article analyzes the problems of legal regulation of the executive process in Ukraine, in particular, the imperfection of mechanisms of control and coercion regarding the execution of decisions of a non-property nature. The authors offer a number of recommendations, including expanding the powers of private executors, improving the judicial control system, and strengthening sanctions for non-compliance with court decisions.

The conclusions emphasize the need to reform Ukrainian legislation in the field of enforcement of decisions of a non-property nature. This will contribute to increasing the efficiency of the executive process, strengthening trust in the judicial system and ensuring compliance with law and order.

Key words: enforcement process, enforcement of decisions, enforcement of non-property decisions, the role of judicial control in the implementation of decisions, the role of private executors in the implementation of decisions.

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваної теми обумовлена декількома ключовими аспектами сучасної юридичної практики та реалій правозастосування. Так, забезпечення виконання судових рішень є невід'ємною складовою верховенства права. Виконання рішень немайнового характеру, таких як зобов'язання вчинити певні дії або утриматися від них, часто є складнішим, ніж стягнення матеріальних сум, що потребує особливої уваги до питань контролю та ефективності цього процесу.

Впровадження інституту приватних виконавців в Україні є відносно не новим явищем, однак викликає необхідність аналізу їхньої ролі в процесі виконання немайнових рішень. Відносини між державними органами, приватними виконавцями та іншими учасниками виконавчого процесу потребують належного регулювання для

забезпечення ефективного захисту прав громадян і юридичних осіб.

Роль судового контролю у процесі виконання судових рішень, зокрема немайнового характеру, є надзвичайно важливою для гарантування законності дій виконавців та захисту прав і свобод сторін. Враховуючи можливість зловживань з боку виконавців, необхідно досліджувати правові механізми, які забезпечують баланс між ефективністю виконання рішень та захистом прав боржників і інших учасників виконавчого процесу.

На тлі реформування судової системи України та імплементації європейських стандартів, ця тема набуває особливої актуальності для розвитку національної правової системи та підвищення її ефективності. Дослідження даної теми сприятиме вдосконаленню законодавства

та практики примусового виконання судових рішень, що є необхідним для зміцнення довіри суспільства до судової системи та забезпечення справедливості.

Метою статті є комплексний аналіз правових механізмів примусового виконання рішень немайнового характеру, зокрема дослідження ролі судового контролю та функцій приватних виконавців у цьому процесі. Стаття має на меті виявити існуючі проблеми та прогалини в чинному законодавстві, запропонувати шляхи їх подолання, а також сформулювати рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання і практики примусового виконання рішень немайнового характеру в Україні.

Стан дослідження теми. Протягом останніх років питання примусового виконання рішень немайнового характеру опосередковано вивчалися як українськими, так і зарубіжними науковцями. Серед основних дослідників, які зробили внесок у цю галузь можна відмітити: Іщенко Д. Ю. [1], Кропивна К. О. [2], Француз І. Г. [3], Чвалюк А. М. [4], Андрієнко І. С. [5], Бондар І. В. [6] та інші.

Викладення основного матеріалу. Рішення немайнового характеру – це судові рішення, які не пов'язані із стягненням грошових коштів або майна, а спрямовані на виконання певних дій або утримання від них. Такі рішення можуть включати обов'язок суб'єкта виконати певні дії, наприклад, накази про відновлення на роботі, знесення незаконно зведених будівель, визнання права на проживання або припинення порушень екологічних норм.

Основна складність виконання таких рішень полягає в тому, що вони, на відміну від майнових рішень, не можуть бути виконані шляхом простого вилучення активів або грошових коштів. Для забезпечення їхнього виконання часто необхідні особливі примусові заходи, такі як штрафи, зупинення діяльності або навіть притягнення до кримінальної відповідальності.

Ці рішення мають також свою специфіку у виконавчому процесі, адже їх виконання залежить не лише від наявності майна у боржника, а й від його бажання виконати рішення. Для забезпечення виконання таких рішень законодавством передбачені заходи примусу, але часто їх недостатньо для швидкого та ефективного виконання.

Основна складність полягає в тому, що немайнові рішення не можуть бути виконані шляхом стягнення коштів, тому виникає питання про ефективні механізми, які примусять боржника виконати зобов'язання. Важливо врахувати, що примусове виконання таких рішень часто вимагає активної участі виконавчих органів або навіть застосування фізичного примусу для реалізації рішення суду.

Примусове виконання рішень немайнового характеру має свої особливості. По-перше, такі рішення, на відміну від майнових, вимагають безпосередньої участі боржника у їх виконанні. Це означає, що виконання може бути значно складнішим, адже примусення боржника до певної поведінки часто є складним завданням. Основні методи примусу включають накладення штрафів, обмеження прав боржника або навіть застосування адміністративних заходів.

В українській практиці виконання таких рішень залишається проблематичним. Наприклад, у випадку рішень про відновлення на роботі, боржники можуть свідомо не виконувати рішення суду, що вимагає втручання виконавчих органів. Примусове виконання може включати штрафи, що накладаються за невиконання рішення, проте штрафи часто не є достатнім стимулом для виконання рішень.

Ключовим фактором для ефективного виконання є належне законодавче регулювання та забезпечення чітких механізмів відповідальності за невиконання. Наприклад, у ряді країн Європи передбачені більш жорсткі санкції для тих, хто не виконує рішення суду, аж до можливості накладення арешту або заборони на певні дії, що може бути доцільним і в Україні.

Судовий контроль при виконанні рішень немайнового характеру відіграє важливу роль у забезпеченні правомірною та ефективною виконання рішень, особливо у випадках, коли їх добровільне виконання боржником є ускладненим або неможливим. Немайнові рішення, як правило, стосуються дій або утримання від дій, що унеможлиблює їх виконання через звичайне майнове стягнення. Саме тому роль суду полягає не лише в ухваленні рішення, а й в нагляді за його виконанням.

Судовий контроль при виконанні рішень немайнового характеру виконує декілька основних функцій:

– **Забезпечення законності:** Суд здійснює нагляд за тим, щоб всі дії виконавців відповідали вимогам закону, а процес виконання був правомірним та не порушував прав і свобод учасників процесу.

– **Захист прав сторін:** Суд має забезпечувати баланс інтересів між кредитором (стороною, що виграла суд) і боржником, зокрема, запобігаючи зловживанням з боку будь-якої зі сторін.

– **Примусове виконання:** Якщо боржник не виконує рішення добровільно, суд має право накладати на нього санкції, наприклад, штрафи або адміністративні стягнення, що стимулюють до виконання рішення.

– **Роз'яснення та уточнення:** Суд може надавати роз'яснення щодо тлумачення рішення, якщо виникають труднощі або суперечки щодо його виконання. Це є важливим для забезпечення ясності й прозорості процесу виконання.

Суд контролює дії виконавчих органів, забезпечуючи дотримання ними законності у процесі виконання рішень. Виконавці зобов'язані дотримуватись правових норм, що регулюють порядок виконання рішень, а також діяти швидко та ефективно. Якщо боржник ухиляється від виконання рішення, суд може втручатися, забезпечуючи додаткові заходи примусу або розширюючи повноваження виконавців.

Суд також вирішує питання про накладення додаткових санкцій у випадках, коли звичайні механізми виконання виявляються недостатніми. Наприклад, суд може зобов'язати боржника до виплати штрафів за кожен день затримки у виконанні рішення, що стимулює його до дотримання судового наказу.

Рішення немайнового характеру часто викликають труднощі у їх реалізації, зокрема через невизначеність щодо конкретних дій або через супротив боржника. У таких випадках суд може надавати додаткові роз'яснення або коригувати порядок виконання рішення.

Наприклад, якщо суд ухвалив рішення про знесення незаконно побудованої споруди, але боржник ігнорує це рішення, суд може санкціонувати конкретні дії виконавців або змінити механізм виконання (наприклад, дозволити примусовий демонтаж будівлі). Такий контроль забезпечує реальне виконання судових рішень навіть у складних ситуаціях.

Судовий контроль також гарантує, що під час виконання рішення права боржника будуть збережені. Це особливо важливо, коли мова йде про рішення, що зобов'язують до певних дій або обмежують свободи. Наприклад, у випадках, коли боржника зобов'язують відновити працівника на роботі, суд має стежити за тим, щоб це рішення не порушувало прав обох сторін.

Суд може переглядати скарги учасників виконавчого провадження та приймати відповідні заходи для виправлення ситуацій, коли порушуються права сторін або коли рішення виконується неналежним чином.

Судовий контроль забезпечує механізм оскарження дій виконавців у випадках, коли боржник або кредитор вважають їх неправомірними. Це є додатковою гарантією дотримання прав сторін. Сторони можуть звертатися до суду для перевірки законності дій виконавця або оскаржувати його рішення в адміністративному чи судовому порядку.

Таким чином, судовий контроль забезпечує прозорість, справедливість та ефективність процесу виконання рішень немайнового характеру, підвищуючи рівень довіри до судової системи та виконавчих органів.

Запровадження інституту приватних виконавців в Україні є важливим кроком у напрямку реформування системи виконання судових рішень. Приватні виконавці активно залучаються до процесу виконання судових рішень, зокрема і рішень немайнового характеру. Їх роль у цьому контексті полягає в забезпеченні ефективності, оперативності та якості примусового виконання.

Так, Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень» [7] передбачено, що приватні виконавці можуть займатися виконанням певних категорій рішень, включаючи рішення немайнового характеру. В такому випадку винагорода приватного виконавця передбачена у фіксованій сумі.

Рішення немайнового характеру часто передбачають вчинення або утримання від вчинення певних дій боржником. Приватні виконавці беруть активну участь у забезпеченні їх виконання через нагляд за дотриманням рішення, застосування заходів примусу та контроль за виконанням зобов'язань боржником. Їх діяльність є значущою з кількох причин:

Гнучкість: Приватні виконавці, на відміну від державних, працюють на умовах приватної практики, що дозволяє їм швидше реагувати на конкретні ситуації та оперативніше приймати рішення щодо способів виконання.

Професійна мотивація: Приватні виконавці, будучи зацікавленими в успішному завершенні справи (адже їхній заробіток залежить від ефективності роботи), зазвичай проявляють більшу зацікавленість у швидкому та результативному виконанні рішень.

Особистісний підхід: Враховуючи конкуренцію у сфері приватного виконання, виконавці більше схильні до індивідуалізованого підходу до кожної справи, що може підвищити якість надання послуг.

У рамках виконання рішень немайнового характеру приватні виконавці можуть використовувати різні механізми примусу, передбачені законодавством, такі як:

Накладення штрафів: У випадку ухилення боржника від виконання судового рішення, приватний виконавець може ініціювати процес накладення штрафів на боржника. Це є одним із інструментів, що стимулюють боржника до виконання рішень немайнового характеру.

Адміністративні стягнення: Приватні виконавці можуть ініціювати застосування адміністративних заходів щодо боржника, якщо останній ігнорує виконання рішення. Це можуть бути додаткові обмеження, які спонукають боржника до виконання судових рішень.

Застосування заходів фізичного впливу: У випадках, коли рішення передбачає вчинення конкретних дій (наприклад, виселення або знесення будівель), приватні виконавці можуть ініціювати заходи фізичного впливу, організувавши виконання з залученням правоохоронних органів.

Приватні виконавці, на відміну від державних, часто мають більш персоналізований підхід до контролю за добровільним виконанням рішень. Їх робота спрямована на те, щоб мінімізувати необхідність застосування примусових заходів і стимулювати добровільне виконання. Це може здійснюватися через:

Переговори з боржником: Приватні виконавці можуть брати участь у переговорах між кредитором та боржником, шукаючи компромісні варіанти виконання рішень. Цей підхід сприяє зменшенню кількості конфліктів та прискоренню процесу виконання.

Гнучкість у методах впливу: Приватні виконавці можуть застосовувати більш гнучкі стратегії примусового впливу на боржника, враховуючи його індивідуальні обставини, що підвищує шанси на успішне виконання рішення.

Оперативність є однією з основних переваг приватних виконавців при виконанні рішень немайнового характеру. На відміну від державних виконавців, діяльність яких часто обмежена великим навантаженням та бюрократичними процедурами, приватні виконавці мають більше ресурсів та інструментів для прискорення процесу виконання:

Швидке реагування: Приватні виконавці можуть оперативніше діяти на запити кредиторів, що дозволяє мінімізувати затримки у виконанні рішень.

Використання сучасних технологій: Приватні виконавці частіше застосовують новітні технології для пошуку боржника, моніторингу його активності та забезпечення контролю за виконанням рішень.

Попри всі переваги, приватні виконавці мають і певні обмеження у своїй діяльності, зокрема у сфері виконання рішень немайнового характеру:

Обмеження щодо компетенції: Приватні виконавці не мають права виконувати певні категорії справ (наприклад, ті, що стосуються державних органів або інтересів дітей). Це може обмежувати їхню участь у виконанні певних рішень немайнового характеру.

Недостатність правових механізмів: Іноді приватні виконавці стикаються з обмеженістю правових механізмів, які дозволяють їм ефективно виконувати рішення немайнового характеру, особливо коли боржник навмисно уникає виконання зобов'язань.

З метою підвищення ефективності виконання рішень немайнового характеру приватними виконавцями, варто розглянути такі рекомендації:

Розширення повноважень приватних виконавців: Необхідно надати приватним виконавцям більше прав для виконання складних рішень немайнового характеру, зокрема тих, які стосуються зобов'язань фізичних осіб чи державних інтересів.

Запровадження ефективних механізмів контролю: Потрібно впроваджувати механізми, що забезпечують прозорість діяльності приватних виконавців, а також дають можливість ефективного контролю з боку держави та суспільства.

Зміцнення інституційної підтримки: Приватним виконавцям необхідно забезпечити кращу організаційну та правову підтримку з боку держави для полегшення процесу виконання рішень немайнового характеру.

Незважаючи на існуючу законодавчу базу, у сфері виконання рішень немайнового характеру в Україні є значні проблеми. Основні з них пов'язані з відсутністю дієвих механізмів контролю та примусу, а також недостатньо розвинутою координацією між різними інстанціями, залученими до виконання судових рішень.

По-перше, штрафи та адміністративні санкції, які накладаються на боржників за невиконання рішень, часто не є ефективними. Вони не створюють достатнього стимулу для добровільного виконання рішень. Необхідно переглянути систему санкцій, щоб зробити їх більш суворими та такими, що реально змушують боржника виконувати рішення.

По-друге, законодавство має бути доповнене чіткими механізмами для забезпечення виконання рішень немайнового характеру, зокрема через посилення відповідальності за ухилення від їх виконання та введення нових видів санкцій, таких як арешт або примусове виконання через інші інститути.

Крім того, удосконалення потребує і система судового контролю. Запровадження електронної системи моніторингу виконання рішень могло б значно підвищити ефективність контролю з боку судів та виконавців, забезпечивши своєчасне реагування на затримки або порушення у процесі виконання.

Висновки. Примусове виконання рішень немайнового характеру є складним, але важливим елементом виконав-

чого процесу. Ефективність цього процесу залежить від судового контролю, а також участі приватних виконавців, які можуть значно підвищити результативність виконання завдяки своїй мотивації та фаховості.

Для покращення ситуації в Україні необхідно здійснити низку заходів, зокрема розширити повноваження приват-

них виконавців, удосконалити систему судового контролю та посилити санкції за невиконання рішень немайнового характеру. Це сприятиме не лише підвищенню ефективності виконавчого процесу, але й зміцненню довіри до судової системи та правопорядку загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іщенко Д.Ю. Інструменти діяльності приватних виконавців у системі права України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю "Право". 2023. 290 с.
2. Кропивна К. О. Судовий контроль як засіб забезпечення ефективного виконання судових рішень. *Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Політологія. Соціологія. Право*. 2016. № 3-4. С. 177-182.
3. Француз І. Г. Теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01. 2018. 221 с.
4. Чвалюк А. М. Щодо необхідності закріплення розумних та об'єктивних підстав стягнення виконавчого збору за виконання рішень немайнового характеру. *Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи*: мат. Наук.-практ. Інтернет конф. 2017. С. 201-203.
5. Андрієнко І. С. Питання ефективності виконавчого провадження в аспекті законодавчих реформ. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 97-102.
6. Бондар І. В. Деякі питання дотримання строків при виконанні рішень судів у немайнових спорах. *Наше право*. 2014. № 4. С. 136-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_4_25
7. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень: Закон України від 2 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 29. ст. 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>